

УДК 745.511(477.51)»18–19»

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/96-2-25>

Андрій ПОСТОЛ,

orcid.org/0000-0001-6697-6538

аспірант кафедри образотворчого мистецтва

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

(Київ, Україна) a.postol.asp@kubg.edu.ua

Ірина СИТНИК,

orcid.org/0000-0003-4501-9541

доктор філософії з мистецтвознавства,

доцент кафедри образотворчого мистецтва

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

(Київ, Україна) i.sytnyk1@kubg.edu.ua

Іван БРАТУСЬ,

orcid.org/0000-0002-8747-2611

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри образотворчого мистецтва

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

(Київ, Україна) i.bratus@kubg.edu.ua

ВІКОННИЦІ НОВГОРОД-СІВЕРЩИНИ І НІЖИНЩИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ В КОНТЕКСТІ АРХІТЕКТУРНИХ ОБРАЗІВ МІСТ ЧЕРНІГІВЩИНИ

Статтю присвячено віконницям Новгород-Сіверщини і Ніжинщини у контексті архітектурних образів Чернігівщини ХІХ – початку ХХ століть, що отримали своє неповторне звучання саме завдяки виразній різьбі фасадів традиційних споруд регіону. Осмислено пластичні характеристики, конструктивні та композиційні особливості ансамблів декорування фасадів будівель в окреслених центрах означеного періоду. Здійснено спробу акцентувати увагу на специфічних художньо-образних характеристиках, притаманних місцевій забудові краю ХІХ – початку ХХ сторіччя. Проаналізовано потребу у ревіталізації територій, пов'язаних з дереворізьбленням фасадів будинків окремих міських просторів. Розглянуто основні підходи до можливих дій із відновлення творів декоративно-прикладного мистецтва окремих районів вказаного краю. Унаочнено потребу у створенні бази даних окремих пам'яток з традиційною різьбою на фасадах у межах Новгород-Сіверщини і Ніжинщини на регіональному рівні. Окреслено необхідність здійснення заходів з відновлення, обмірів, замальовок креслень, а також з реставрації й консервації прикладів віконниць означеної області. Виокремлено практику досвіду ревіталізації аналогічних творів у межах історико-культурної спадщини Чернігові як показову з точки зору збереження місцевої архітектури. Досліджено художньо-образні особливості мережаного різьблення одвірків, віконниць, гзимсів і лиштви Новгород-Сіверщини і Ніжинщини ХІХ – початку ХХ століть. Висвітлено необхідність збереження окремих пам'яток області з урахуванням просвітницької діяльності серед населення означених двох районів. Адже низка творів дереворізьблення епізодично втрачається через необізнаність власників щодо історико-культурної й образної цінності творів, оновлення фасадів архітектурних споруд Чернігівщини та їх утеплення, хоча має бути занесена до реєстру пам'яток, зміни образних і конструктивних характеристик фасаду яких потребують спеціальних погоджень.

Ключові слова: *віконниці, дереворізьблення, розпис, декоративно-прикладне мистецтво, прикраси, композиція, художня культура, традиція, Чернігівщина.*

Andriy POSTOL,

orcid.org/0000-0001-6697-6538

Postgraduate Student at the Department of Fine Arts
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
(Kyiv, Ukraine) a.postol.asp@kubg.edu.ua

Iryna SYTNYK,

orcid.org/0000-0003-4501-9541

Doctor of Philosophy in Art History,
Associate Professor at the Department of Fine Arts
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
(Kyiv, Ukraine) i.sytnyk1@kubg.edu.ua

Ivan BRATUS,

orcid.org/0000-0002-8747-2611

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Fine Arts
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
(Kyiv, Ukraine) i.bratus@kubg.edu.ua

WINDOW FRAMEWORKS OF NOVGOROD-SEVER AND NIZHYN REGIONS OF THE 19TH – EARLY 20TH CENTURIES IN THE CONTEXT OF ARCHITECTURAL IMAGES OF CITIES OF CHERNIHIV REGION

The article is devoted to the shutters of Novgorod-Siversk and Nizhyn regions in the context of the architectural images of the Chernihiv region of the 19th - early 20th centuries, which received their unique sound precisely due to the expressive carving of the facades of traditional buildings of the region. The plastic characteristics, structural and compositional features of the ensembles of decorating the facades of buildings in the outlined centers of the indicated period are analyzed. An attempt is made to focus attention on the specific artistic and figurative characteristics inherent in the local development of the region of the 19th – early 20th centuries. The need for revitalization of territories associated with woodcarving of the facades of buildings of individual urban spaces is analyzed. The main approaches to possible actions for the restoration of works of decorative and applied art of individual districts of the indicated region are considered. The need for creating a database of individual monuments with traditional carving on facades within the Novgorod-Siversk and Nizhyn regions at the regional level is illustrated. The need for measures to restore, measure, sketch drawings, as well as for the restoration and conservation of examples of shutters in the specified region is outlined. The practice of revitalizing similar works within the historical and cultural heritage of Chernihiv is highlighted as indicative from the point of view of preserving local architecture. The artistic and figurative features of the lace carving of door frames, shutters, gzims and moldings of Novgorod-Siversk region and the Nizhyn region of the 19th and early 20th centuries are studied. The need to preserve individual monuments of the region is highlighted, taking into account educational activities among the population of the specified two regions. After all, a number of woodcarving works are occasionally lost due to the owners' ignorance of the historical and cultural and figurative value of the works, the renovation of the facades of architectural structures of the Chernihiv region and their insulation, although they should be included in the register of monuments, changes in the figurative and constructive characteristics of the facade of which require special approvals.

Key words: shutters, woodcarving, painting, arts and crafts, decorations, composition, artistic culture, tradition, Chernihiv region.

Постановка проблеми. Віконниці Новгород-Сіверщини і Ніжинщини XIX – початку XX століть останнім часом почали дедалі більше привертати увагу як приклади традиційної різьби фасадів будівель регіону. Однак донедавна образні характеристики архітектури означених районів Чернігівської області не були предметом зацікавлення красназавців, мистецтвознавців, художників, дизайнерів і реставраторів. Проте, з введенням 2019 р. цієї частини національного надбання до переліку нематеріальної культурної спадщини України, слід зосередити увагу спільноти на кон-

кретних вцілілих пам'яток, які потребують особливо дбайливого збереження і вивчення.

Аналіз досліджень і публікацій. 2007 р. в «Історії декоративного мистецтва України» в п'яти томах було видано том другий, присвячений мистецтву XVII–VIII століття. Розділ до нього під назвою «Різьба по дереву. Іконостаси» написав професор Львівської національної академії мистецтв І. Голод, який у тому числі у своїх роздумах принагідно торкнувся традицій сницарства означеного відрізка часу на Східній Україні (Голод, 2007: 183–194).

2015 р. оприлюднено дані Зводу пам'яток історії та культури України в Чернігівському районі Чернігівської області (Звід, 2015: 1–208). Ця робота поклала початок вивченню окремих архітектурних споруд регіону та їх художньо-образних характеристик. За наступні 10 років завдяки небайдужим містянам обласного центру було приділено увагу питанню збереження різьблених фасадів Чернігова та деяких інших локацій області, в яких збереглися «мережані» віконниці. Так, 2017 р. Т. Кабакова привернула увагу до чернігівських вікон в однойменній розвідці, де розглянула необхідність прокладання до них туристичних маршрутів (Кабакова Т., 2017). 2019 р. В. Курико у замальовці «Дерев'яне серце. Як відходять у вічність дерев'яні будинки Чернігівщини, а місцевий ІТ-спеціаліст береже пам'ять про них» поставила питання потреби створити банк форм і малюнків таких творів регіону (Курико В., 2019).

2020 р. А. Адрюг видав статтю «Дереворізьблення та іконостаси Чернігова другої половини ХVІІ – початку ХVІІІ століть», в якій намагався розкрити художньо-образну специфіку різьби Чернігівщини від часів бароко (Адрюг А., 2020), з огляду на місцеві традиції сницарства. Черніговом обмежилися і в питаннях збереження пам'яток означеної групи і в публікаціях дослідників 2020-х рр. Так, 2021 р. І. Синельник у замальовці «Зникаюча краса. Чи є надія зберегти дерев'яний Чернігів» (Синельник І., 2021) акцентує увагу на перспективах відновлення цієї частини спадщини Сіверщини.

Виходячи з зацікавлення художників, краєзнавців, істориків, мистецтвознавців означеною проблематикою, працівниками Державної бібліотеки України для юнацтва підготували дайджест з відомих текстів на задану тему «Різьбярський дивосвіт Чернігівщини» (Різьбярський, 2022), де намагалися охопити доступну інформацію про першоджерела та відомості безпосередньо по історії окресленого виду декоративно-прикладного мистецтва і технологіям сницарства краю.

2023 р. була видана стаття С. Білоус «Різьбленні віконниці та дерев'яне мереживо збереглися в селах на Чернігівщині» (Білоус С., 2023), де був розглянутий регіональний контекст. 2024 р. вийшов друком фоторепортаж «Краса дня. Кольорові дерев'яні хати Чернігівщини» (Краса, 2024), де образні характеристики такої забудови були досліджені з точки зору поліхромії. Проте, комплексного дослідження регіональної архітектури з різьбленими віконницями зокрема Новгород-Сіверщини та Ніжинщини досі здійснено не було.

Мета статті – визначити художньо-образні особливості віконниць Ніжинщини та Новгород-

Сіверщини ХІХ – початку ХХ століть в архітектурних образах міст Чернігівщини.

Виклад основного матеріалу. За матеріалами польових досліджень співробітниці ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, кандидата історичних наук Аліни Ярової, які були нею здійснені 2015 року, у Новгород-Сіверську зберіглося не так багато прикладів високохудожньої різьби фасадів традиційного житла українців ХІХ – початку ХХ століть, як у Ніжині (Архів А. Ярової, 2015). За композицією, конструктивними, художньо-образними особливостями, стилістикою та специфікою пластичного моделювання можна зазначити, що розташовані за різними адресами міста, ці твори дереворізьби укладаються в 2 основні типи.

А саме – притаманні кінцю ХVІІІ ст., найбільш архаїчні фільончасті віконниці. Першого типу прямокутні – з верхньою планкою «корони»-лиштви, прикрашеною видовженим ромбом білого (світлого) кольору, що нагадує сандрик. Вони відомі за найдавнішими взірцями регіону за прикрасами вікон на фасаді головного будинку садиби Покорщина у Козельці Чернігівського району Чернігівської області.

Другий тип місцевих віконниць складають аркоподібні (без верхньої декорованої планки), силуети яких були використані у Покорщині у формах одвірків. Так, віконниці Новгород-Сіверська ХІХ – початку ХХ століть двох конфігурацій (Рис. 2-4): прямокутні класицистичні з прямокутними фільонками та лиштвою із ромбічними вставками у верхній частині, а також (Рис. 5): скруглені у верхній частині, арочного типу, є типовими і традиційними для регіону часу зародження класицизму на цих землях.

Рис. 1. Головний будинок садиби Покорщина з оригінальними формами вікон та віконниць.

Козелець. ХVІІІ ст. Фото з сайту: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B0#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%B1%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BA%D0%B2_%D0%9F%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%89%D0%B8%D0%BD%D1%96.jpg

Рис. 2–5. Віконниці Новгород-Сіверська XIX – початку XX століть двох конфігурацій (різновид 1: (Рис. 2,3,4): прямокутні класицистичні з прямокутними фільонками та лиштвою із ромбічними вставками у верхній частині, а також різновид 2 (Рис. 5): скруглені у верхній частині, арочного типу). Фото з архіву А. Ярової, м. Київ

Схоже на те, що робили їх від XIX століття у межах сталої місцевої традиції, можливо, що одні й ті самі майстри, котрі, як-то кажуть, «набили руку» на виконанні виробів такого ґатунку. Образ будівлі з такими вікнами ставав більш елегантним, «аристократичним», адже класика завжди була в моді й підкреслювала гармонійну домірність окремих елементів споруди.

При чому в епоху модерну, коли форми класичних одвірків і віконниць виконували більш химерних, «танцюючих», S-подібних форм, що спостерігається за образами перших поверхів окремо взятих будинків Новгород-Сіверська з архіву А. Ярової (Рис. 6), другий поверх могли прикрашати більш «домірні», вже традиційні за формою віконниці та лиштва класицизуючого типу, утворюючи типову забудову того періоду у вигляді оформлених «по-дачному» невисоких будинків.

Також на межі кінця XIX – початку XX сторіч верхню панель-«корону» в ансамблі прямокутного ґатунку фільончастих віконниць із «сандриками» могли замінити на декоративний карниз, викладений дужкоподібно над віконним отвором із цегли, та тинькований (Рис. 6). Це було типовою тогочасною рисою архітектурної забудови не лише провінційних, а й більш великих європейських міст.

Рис. 6. Віконниці Новгород-Сіверська XIX – початку XX століть з лиштвою, типовою для епохи модерну (нижній ряд) і «класицизуючого» типу (верхній ряд) із додатковим обрамленням ґзимсом. Фото з архіву А. Ярової, м. Київ

Натомість в іншому великому районному центрі Чернігівщини – Ніжині, давньому осередку освіти і з великою грецькою діаспорою, переважали більш «південні» візії забудови з ошатним, дрібно пластично модельованим різьбленням, як у спадку стародавніх сницарів краю, котре умовно можна назвати «курортного» типу (Школьна,

2019: 264–273). Останнє було більш притаманне Криму, карпатським образам Трускавця, невеличких містечок на Київщині – Боярки, Ворзеля, Пущі-Водиці тощо (Художнє, 2019).

Рис. 7. Віконниці Новгород-Сіверська кінця ХІХ – початку ХХ століть в ансамблі прямокутного штибу фільончастих віконниць з декоративним карнизом, викладеним дужкоподібно над віконним отвором із цегли, та тинькованим. Фото з архіву А. Ярової, м. Київ

У цьому зв'язку також варто відзначити звернення й до інших великих історичних стилів на Ніжинщині – більш химерного бароко, коли в ансамблях оздоблення різьбою фасаду також з'являється характерний для Чернігівщини мотив сердечника (Різьбярський, 2022). В ансамблях ніжинських будівлях образи архітектурних споруд набувають виразнішого звучання за рахунок поєднання виїмчатої різьби та ажурної наскрізної (Рис. 8 та 9). У прямокутних фільончастих віконницях Ніжина більш класицистичної традиції, додаються більш ошатні гзимси-корони, пілястри, мотиви орнаментики доби ампіру (Рис. 10) та еkleктики й модерну (Рис. 11).

Рис. 8. Образ ніжинського будинку зі скругленими подвійними дужками карнизу над ошатною лиштвою, кутовими пілястрами, прикрашеними фільонками з ромбами, слізником з рядами орнаментальної різьби із мотивом сердечника. Межа кінця ХІХ – початку ХХ ст. Фото А. Постола

Рис. 9. Образ частини ніжинського будинку з фільончастими віконницями від гзимсом з ажурною прорізною різьбою у вигляді «корони». Межа кінця ХІХ – початку ХХ ст. Фото А. Постола

Рис. 10. Мотиви ампірної орнаментики на фасадах будівель Ніжина з ажурною різьбою. Межа кінця ХІХ – початку ХХ ст. Фото А. Постола.

Рис. 11. Частина образу ніжинської споруди часів еkleктики й модерну з віконницями, лиштвою з фігурними елементами у формі серця, декоративними дужками химерних форм попод карнизами, різьбленими гранчастими пірамідками. Межа кінця ХІХ – початку ХХ ст. Фото А. Постола

Можливо, до більш високохудожніх образних рішень фасадів будинків означеного часу мали відношення майстри Чернігівської школи В. Романовський, І. Шапоренко, Р. Клішко (*Художнє*, 2019), що заклали підвалини регіональної школи сницарства. Виходячи з географічного положення, низка пам'яток прифронтових територій потребує особливої опіки області з точки зору консервації, реставрації, ревіталізації культурного простору українських міст. Особливо зважаючи на внесення до реєстру нематеріальної культурної спадщини держави 2019 р. номінації «Художнє дереворізьблення Чернігівщини».

Висновки. Отже, віконниці Новгород-Сіверщини і Ніжинщини є частиною архітектурних образів Чернігівщини XIX – початку XX століть і складають частину номінації з реєстру елементів нематеріальної культурної спадщини України під назвою «Художнє дереворізьблення Чернігівщини» з 2019 р. (017нкс).

При цьому композиційно і стилістично характеристики віконниці Новгород-Сіверщини наслідують у переважній кількості форму і декоративні властивості оздоблення старовинних «еталонних» пам'яток краю штибу будівлі Покорщина періоду Гетьманщини. Остання вказана споруда належала Вірі Дараган, сестрі гетьмана Кирила Розумовського та графа Олексія Розумовського. Наприкінці XVIII століття такі садиби переважно виконувалися у межах стилістичного напрямку класицизму, через що і наступні сто років більшість фахівців в галузі розбудови і різьблення наслідували художньо-образні особливості пам'яток цього типу.

Як правило, заовалені фільончасті або прямокутні фільончасті форми віконниць завершувалися лиштвом з ромбічними вставками, що імітували класицистичні сандрики, мали досить архаїчні статичні різновиди упродовж XIX сто-

ліття, а в епоху модерну набували більш химерних форм з S-подібними силуетами та профільованими навскісними коновками карнизами над горішньою частиною вікна. В цілому силуети новгород-сіверських віконниць більше відповідали типовій забудові провінційних міст Чернігівщини означеного відрізка часу, у тому числі так званого «дачного» типу. Для оздоблення фасаду в регіоні частіше використовували плоскорельєфну різьбу та зеленкувату й вохристу фарби.

Натомість на Ніжинщині протягом XIX – початку XX сторіччя в оздобленні ансамблів будинків дереворізьбленням, майстри частіше зверталися до образів так званих «курортних» споруд. Тут здебільшого застосовували плосковиїмчасту, прорізну (ажурну) та скульптурну різьбу з елементами пропилювання, що були більш характерні не для токарів і бондарів, а саме сницарів краю. Типовими мотивами прикрашання фасадів тут стали «сердечники», котрі виконувалися з наскрізним прорізванням (перфорацією) та поліхромією (переважно у біло-блакитних та вохристих барвах).

Стильова канва ансамблів віконниць Ніжина подеколи спирається на елементи бароко, класицизму, ампіру, еkleктики та модерну. Різьба цього регіону за характером виконання близька до чернігівської школи «мережаних візерунків» оздоблення фасадів будівель, започаткованої В. Романовським, І. Шапоренком, Р. Клішком.

Історико-культурна й образна цінність творів дереворізьблення одвірків, віконниць, гзимсів, лиштви ансамблів краю вимагає усвідомлення специфіки їх пластичного моделювання. А також – взяття таких пам'яток на облік, а також консервації та реставрації на регіональному рівні, включно із заборонаю відрізати частини подібних творів під час утеплення і перебудови споруд.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адруг А. Дереворізьблення та іконостаси Чернігова другої половини XVII – початку XVIII століть. 2020. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/170711/05-Adruh.pdf?sequence=1> (дата звернення: 17.02.2025 р.).
2. Архів А. Ярової, Київ, 2015 р.
3. Білоус Світлана. Різьбленні віконниці та дерев'яне мереживо збереглися в селах на Чернігівщині. 21.07.2023 р. URL: <https://cheline.com.ua/news/society/rizblenni-vikonnitsi-ta-derev-yane-merezhivo-zbereglysya-v-selakh-na-chnernigivshhini-foto-365224> (дата звернення: 12.01.2025 р.).
4. Голод І. Різьба по дереву. Іконостаси. *Історія декоративного мистецтва України: у 5 т.* Т. 2. Мистецтво XVII–VIII століття / НАН України. Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського; голов. ред. Г. Скрипник [та ін.]; наук. ред. Т. Кара-Васильєва. Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2007. С. 183–194.
5. Звід пам'яток історії та культури України. Чернігівська область: енциклопедичне вид. Вип. 1. Чернігівський район / Чернігівська облдержадмін., Чернігівська обирада, Чернігівський нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка; ред. кол.: В. Корж (голова) [та ін.]. Чернігів: Десна Поліграф, 2015. 208 с.
6. Кабакова Тетяна. Чернігівські вікна: make Chernihiv great again. 25 листопада 2017 р. UA-travels. URL: <https://ua-travels.in.ua/2017/11/25/chnernigivski-vikna-make-chnernihiv-great/> (дата звернення: 12.01.2025 р.).
7. Краса дня. Кольорові дерев'яні хати Чернігівщини (Фоторепортаж). 09.02.2024 р. URL: <https://texty.org.ua/fragments/113310/krasa-dnya-kolorovi-derevyani-haty-chnernihivshyny-fotoreportazh/> (дата звернення: 12.01.2025 р.).

8. Курико В. Дерев'яне серце. Як відходять у вічність дерев'яні будинки Чернігівщини, а місцевий ІТ-спеціаліст береже пам'ять про них 06.05.2019. Reporters: [сайт]. URL: <https://reporters.media/derevyane-sertse/> (дата звернення: 17.02.2025 р.).
9. Різбярський дивосвіт Чернігівщини / Державна бібліотека України для юнацтва, 2022. URL: <https://bibliogr-front.4uth.gov.ua> (дата звернення: 17.02.2025 р.).
10. Синельник І. Зникаюча краса. Чи є надія зберегти дерев'яний Чернігів. 20.04.2021. УНІАН: [сайт]. URL: <https://www.unian.ua/tourism/impression/turizm-na-chnernigivshchini-chi-ye-nadiya-zberegti-derev-yaniy-chnernigiv-11394688.html> (дата звернення: 17.02.2022 р.).
11. Художнє дереворізблення Чернігівщини (Чернігівська обл., м. Чернігів, м. Ніжин, Новгород-Сіверський р-н, Сосницький р-н). 2019 р. URL: <https://dkult.cg.gov.ua/index.php?id=406984&tp=0> (дата звернення: 18.05.2024 р.).
12. Школьна, О. Поняття «машрабія», «пишка», «шущабанди», «ма'ага», «шаббак», «шебеке» в архітектурі країн Азії, Близького Сходу та Північної Африки. *Мистецтвознавство України*. 2019. №19, с. 264–273.

REFERENCES

1. Adruh A. (2020). Derevorizblennia ta ikonostasy Chernihova druhoi polovyny XVII–pochatku XVIII stolit [Woodcarvings and iconostases of Chernihiv of the second half of the 17th – early 18th centuries]. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/170711/05-Adruh.pdf?sequence=1> (date of application: 17.05.2025) [in Ukrainian].
2. Arkhiv A. Yarovoi, (2015). Kyiv. [A. Yarova's Archive] [in Ukrainian].
3. Bilous Svitlana (2023). Rizblenni vikonnitsi ta dereviane merezhyvo zberehlysia v selakh na Chernihivshchyni. 21.07.2023 r. [Carved shutters and wooden lace have been preserved in villages in the Chernihiv region]. URL: <https://cheline.com.ua/news/society/rizblenni-vikonnitsi-ta-derev-yane-merezhivo-zberehlysia-v-selah-na-chnernigivshchini-foto-365224> (date of application: 12.01.2025) [in Ukrainian].
4. Holod I. (2007). Rizba po derevu. Ikonostasy. Istoriia dekoratyvnoho mystetstva Ukrainy: u 5 t. T. 2. Mystetstvo XVII–VIII stolittia [Woodcarving. Iconostases. History of Decorative Art of Ukraine: in 5 vols. Vol. 2. Art of the 17th–18th centuries]. / NAN Ukrainy. In-t mystetstvovnavstva, folklorystyky ta etnologii im. M. T. Rylskoho; holov. red. H. Skrypnyk [ta in.]; nauk. red. T. Kara-Vasylieva Kyiv: IMFE im. M. T. Rylskoho. P. 183–194 [in Ukrainian].
5. Zvid pamiatok istorii ta kultury Ukrainy (2015). Chernihivska oblast: entsyklopedychne vyd. Vyp. 1. Chernihivskiy raion [Collection of historical and cultural monuments of Ukraine. Chernihiv region: encyclopedic edition. Issue 1. Chernihiv district]. / Chernihivska oblderzhadmin., Chernihivska obrlada, Chernihivskiy nats. ped. un-t im. T. H. Shevchenka; red. kol.: V. Korzh (holova) [ta in.] Chernihiv: Desna Polihraf. 208 p. [in Ukrainian].
6. Kabakova Tetiana (2017). Chernihivski vikna: make Chernihiv great again. [Chernihiv windows: make Chernihiv great again]. 25 lystopada 2017 r. UA-travels. URL: <https://ua-travels.in.ua/2017/11/25/chnernigivski-vikna-make-chnernihiv-great/> (date of application: 12.01.2025) [in Ukrainian].
7. Krasa dnia (2014). Kolorovi dereviani khaty Chernihivshchyny (Fotoreportazh). 09.02.2024 r. [Beauty of the day. Colored wooden houses of Chernihiv region (Photo report)]. URL: <https://texty.org.ua/fragments/113310/krasa-dnya-kolorovi-derevyani-haty-chnernihivshyny-fotoreportazh/> (date of application: 12.01.2025) [in Ukrainian].
8. Kuryko V. (2019). Dereviane sertse. Yak vidkhodiat u vichnist dereviani budynky Chernihivshchyny, a mistsevyi IT-spetsialist berezhe pamiat pro nykh. [Wooden Heart. How the wooden houses of Chernihiv region are disappearing into eternity, and a local IT specialist preserves the memory of them]. 06.05.2019. Reporters: [сайт]. URL: <https://reporters.media/derevyane-sertse/> (date of application: 17.02.2025) [in Ukrainian].
9. Rizbiarskyi dyvosvit Chernihivshchyny [The Carving Wonder of Chernihiv Region] Derzhavna biblioteka Ukrainy dlia yunatstva URL: <https://bibliogr-front.4uth.gov.ua> (date of application: 17.02.2025) [in Ukrainian].
10. Synelnyk I. (2021). Znykaiucha краса. Chy ye nadiia zberehty dereviani [Disappearing beauty. Is there any hope of preserving wooden Chernihiv?]. Chernihiv. 20.04.2021. UNIAN: [сайт]. URL: <https://www.unian.ua/tourism/impression/turizm-na-chnernigivshchini-chi-ye-nadiya-zberegti-derev-yaniy-chnernigiv-11394688.html> (date of application: 17.02.2025) [in Ukrainian].
11. Khudozhnie derevorizblennia Chernihivshchyny (Chernihivska obl., m. Chernihiv, m. Nizhyn, Novhorod-Siverskyi r-n, Sosnytskyi r-n). [Artistic woodcarving of Chernihiv region (Chernihiv region, Chernihiv city, Nizhyn city, Novgorod-Siverskyi district, Sosnytskyi district)]. URL: <https://dkult.cg.gov.ua/index.php?id=406984&tp=0> (date of application: 18.05.2024). [in Ukrainian].
12. Shkolna O. (2019). Poniattia «mashrabii», «pyshka», «shushabandi», «maaha», «shabbak», «shebeke» v arkhitekturi krain Azii, Blyzkoho Skhodu ta Pivnichnoi Afryky [The concepts of «mashrabiya», «pyshka», «shushabandi», «ma'aga», «shabbak», «shebeke» in the architecture of the countries of Asia, the Middle East and North Africa]. *Mystetstvovnavstvo Ukrainy*. №19, p. 264–273 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.04.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

